

ИЗВОР ЗА ЛОКАЛНУ ИСТОРИЈУ ОКОЛИНЕ ПРЊАВОРА – "ХРОНИКА" ЉУБЕ ЈАНКОВИЋА – НЕКИ АСПЕКТИ

Анстракт: У раду су, кроз призму најзначајнијих тачака из историјског извора за историју прњаворског краја, чији је аутор Љубо Јанковић, посматрани поједини аспекти догађаја и процеса који су обележили прву половину XX века у поточанском делу и околини некадашњег котара/среза са седиштем у Прњавору. Њиховим међусобним поређењем чињенице о локалној прошлости су анализиране и допуњене. Посебан акценат је стављен на околности и време настанка рада, као и на веродостојност података.

Кључне речи: "Хроника", Љубо Јанковић, Други светски рат, локална историја, Поточани, Прњавор,

Проучавање локалне прошлости прњаворског краја, а посебно Општине/села Поточана и непосредне околине (дела Прњаворског среза) у првој половини прошлог века, додатно је омогућено на основу дела горепоменутог аутора, који је и сам оставио значајан траг у прошлости ове локалне средине као њен творац. Ради се о забележеним сећањима функционера социјалистичке Југославије и КПЈ/СКЈ Љубе Јанковића, насловљеним као "Hronika života i borbe naroda sreza prnjavorskog u vremenu od jeseni 1918. do kraja 1946. godine".¹ Аутор, а самим тим и његово дело, потиче из специфичног идеолошког круга. Његово дело до сада су користили локални истраживачи прошлости, претежно они који нису историчари по професији. Они су, углавном некритички, преузимали вести из овог дела или су, из супротних идеолошких побуда, негативно оцењивали дело.

Основни подаци о животу и раду аутора "Hronike" налазе се у њеном поглављу насловљеном као "Autobiografija".² Према тим подацима, Љубо Јанковић рођен је 28. марта 1897. у селу Крушедолски Прњавор од оца Сретена и мајке Јелена рођ. Татић. Четири разреда основне школе Јанковић је завршио у

¹ Ljubo (Sretena) Janković, *Hronika života i borbe naroda sreza prnjavorskog u vremenu od jeseni 1918. do kraja 1946. godine*, Potočani 1973. (= Lj. Janković, *Hronika*).

² Lj. Janković, *Hronika*, стр. 281–289.

родном месту, а три разреда вечерње трговачке школе у Великом Бечкереку (Зрењанину). Први светски рат провео је у аустроугарској војсци и руском заробљеништву. Након завршетка Великог рата Љубо Јанковић је кратко обављао послове послужитеља у манастиру Крушедолу, да би се 1920. године запослио као трговачки помоћник у Дервенти, где је остао нешто више од седам година. После склапања брака са Милевом (Милком), кћерком поточанског трговца Благоја Репића, Јанковић је почео да живи у овом селу Прњаворског среза, које је тада припадало Општини Хрваћани. Радио је у тастовој трговачкој радњи и постао политички активан. Између осталих, обављао је функцију председника новоформиране Општине Поточани. Са избијањем ратних сукоба 1941. године и поделом у устаничком табору, Љубо Јанковић постаје члан политичког дела групе устаника чије вођство је преузела КПЈ. За време рата у више наврата је био приморан, због доминације монархиста, да мења место боравка. У току и непосредно после рата био је више пута ухапшен од локалних монархистичких група. Као члан КПЈ обављао је неколико функција у ратном и послератном периоду. Био је члан и у најужем руководству општинских, среских и окружних одбора КПЈ и њених револуционарних органа власти, посланик у Савезној скупштини Југославије (1945–1950) и председник Среског суда у Прњавору (1947–1953). Међутим, доследност и оданост Партији нису Јанковићу помогли да не буде изложен унутарпартијским борбама. У вртлогу послератних партијских трвења овај носилац Партизанске споменице, ратни револуционар и вишегодишњи функционер два пута је искључиван из партијског чланства. Први пут када је био оптужен да је присталица ИБ-а 1950. године. После повратака у чланство 1959, поново је искључен 1962. године. Наредне, 1963. године, поново је враћен у чланство СКЈ, кад му је "priznat neprekidan partijski staž u trajanju od 25. decembra 1941".³ Да није било прекида у обављања партијских и јавних функција у најзрелијим годинама живота, Јанковићева каријера би вероватно и даље текла узлазном путањом. Прошавши занимљив животни пут Јанковић је у наведеном делу приказао своје виђење прошлости Општине/села Поточани и околине Прњавора, са посебним акцентом на период устанка и револуционарног преузимања власти. Подаци о последњим тренуцима живота Љ. Јанковића су контрадикторни.⁴

Љубо Јанковић је своју "Hroniku" завршио 15. јануара 1973. године у Поточанима.⁵ Рад је откуцан писаћом машином, латиничним писмом, на А4 формату и садржи 297 страница ручно потписаних ћирилицом од стране аутора, прво презиме па име, у доњем десном углу. У структури "Hronike" може се

³ Ibidem, стр. 281–282, 285, 286, 287, 288.

⁴ Прим. аут. Тезу о природној смрти оспоравају локалне гласине. Постоји верзија да је извршио суицид попивши отров, јер му је један од присталица монархистичког покрета у рату рекао да ће га "пријавити" јер је за његовог комшију четника дао потврду да је био у партизанима а за њега није.

⁵ Lj. Janković, *Hronika*, стр. 289.

уочити неколико тематских целина. Рад се састоји из увода (стр. 1–3), аутобиографије (стр. 281–288), списка признања (стр. 289) и садржаја (стр. 290–297), те 153 наслова (стр. 4–280) у којима је приказана прошлост Поточана и околине од 1918. до 1946. године. Јанковићево дело се може посматрати са више нивоа. У хронолошком погледу уочава се неколико целина које су у наслову омеђене периодом од 1918. до 1946. године, али су у раду наведени догађаји пре и после постављене хронолошке границе. Први део обухвата период од 1918. до 1941. године, а следећи време Другог светског рата на простору Краљевине Југославије и непосредно после њега.

У првој целини дела Љубе Јанковића могу се уочити два нивоа. У првој равни Јанковић је писао о географском положају, солунским добровољцима, школи у Поточанима, припадницима националних мањина и политичком животу у међуратном периоду. Хронолошки гледано, Јанковић је своје дело започео описом географског положаја села Поточана, записавши имена осам солунских добровољаца из овог села. Јанковић за ове податке, као ни за друге које се односе на историјат села Поточана и околине до времена његовог доласка у то село, 1927. године, не наводи одакле их је преузео. Могуће је да је је користио архиву СПЦО Поточани и забелешке проте Милана Милановића. Други извор који је Јанковић могао потенцијално користити вероватно је школски љетопис. Јанковић је донео списак 94 просветна радника те школе. Посебно место у првој целини Јанковићевог дела заузимају школа и политички живот у Прњаворском срезу. Имајући у виду да је школа у Поточанима основана 1912. године, а да је он у "Hronici" писао о њеном 58-годишњем раду, може се закључити да је дело писано почетком седамдесетих година прошлог века. Јанковић се осврнуо на политички живот у општинама Хрвађани и Поточани и Прњаворском срезу од 1918. до 1941. године. Истакао је три водеће странке у срезу (Радикале, Демократе и Савез земљорадника), као и њихове локалне вође у Општини Поточани (учитеља Светозара Митровића, свештеника Милана Милановића и себе као вођу СЗ). У опису политичког живота у Прњаворском срезу (1918–1941) евидентна је интерпретација са становишта КПЈ. Ставови Љубе Јанковића према припадницима националних мањина, Украјинцима и Пољацима, готово у попуности су позитивни, међутим, без разумевања историјског контекста колонизације коју је спровела Аустроугарска монархија. Он је истакао развијеност радних навика код њих и оданост религији.⁶ Сликовито је и вероватно не без разлога да један од најзначајнијих сегмената у локалној историји Украјинаца, а и општина Хрвађани и Поточани и Прњаворског среза у периоду између два светска рата, није евидентиран од стране Љ. Јанковића. Ради се о процесу међуверских турбуленција код припадника украјинске националне мањине. Ради се о покрету предвођеном протосинђелом Василијом (Стриљчеком) за повратак Украјинаца у православље и отпору гркокатоличког

⁶ Ibidem, стр. 12–14, 37–39.

свештенства. Покрет протосинђела Василија (1892–1958) је посебно значајан траг оставио у Насеобини Хрвађани, месту између Хрвађана и Поточана. Двадесетих година XX века сукоб између предводника православних и гркокатоличких Украјинаца достигао је врхунац. Обе стране нису бирале средства и начин да докажу да су баш оне у праву. Сукоб је био вишеслојан, од чисто теолошких и догматских питања до питања власништва над храмовима и имовином. Тридесетих година XX века православни Украјинци су, предвођени протосинђелом Василијем и уз помоћ црквених власти СПЦ и државних власти Краљевине Југославије, подигли нови храм у Насеобини Хрвађани. На основу новинских написа поводом освећења и реакција на то можемо закључити да се 1932. године још увек осећала наелектрисана атмосфера између верски подељених Украјинаца.⁷ Љ. Јанковић нагласио је позитивне промене које су донели Украјинци и Пољаци својим насељавањем на том подручју у развоју пољопривреде и побољшању услова свакодневног живота. Посебан акценат је ставио на оне припаднике ових националних мањина који су били присталице НОП-а: Алекса Лаврив, Васиљ Семак, Никола Чорни, Јан Дронг и Јан Кумош. Ако изумемо помен Пољака Јана Лудјака, гостионичара из Хрвађана, и Митра Пепчека, у Јанковићевом делу остали смо ускраћени за имена припадника украјинске и пољске националне мањине који су били присталице НДХ, чланови органа власти и војних формација те спроводили њену политику усмерену на прогон и ликвидацију Срба и одузимању њихове имовине. С обзиром на његово лично учешће у догађајима, тешко да та имена није знао.⁸ Други сегмент представља опис појединих личности. Посебно место заузимају поточански парох Милан Милановић⁹, учитељ Светозар Митровић и фолксдојчер Георг Ламерс. Ставови

⁷ О наведеним споровима и протосинђелу Василију (Стриљчеку) у: *Katolički list*, br. 22, 4. lipnja 1925; *Ibidem*, br. 23, 11. lipnja; *Ibidem*, 24, 18. lipnja; 26, 2. srpnja; 27, 9. srpnja; *Врбаске новине*, 2. новембра 1932, бр. 48, стр. 4; *Ibidem*, 7. децембра, бр. 58, стр. 10; Г. Латинковић, *СПЦ у Босанској Крајини 1918–1941*, стр. 60–61; Драган Шућур, *Извјештај свештеника Петра Рађеновића о стању у мисионарским парохијама малоруских колониста у Прњаворском срезу*, Гласник Удружења архивских радника Републике Српске година (= ГУАРРС), V, број 5, Бањалука 2013, стр. 453–466; *Монографија школе у Поточанима*, стр. 42–43; Драган Шућур, *Враћање у православну вјеру малоруских колониста у Прњаворском срезу између два свјетска рата*, ГУАРРС, година III, број 3, Бањалука 2011, стр. 149–169; Исти, *Вјерски покрети у Босни и Хрцеговини између два свјетска рата*, ГУАРРС, година VI, број 6, Бањалука 2014, стр. 283–289; Ратко Радујковић, протојереј-ставрофор, архијерејски намјесник бањалучки, *Моја сјећања и послушања*, Бањалука 2017, стр. 222.

⁸ *Ibidem*, стр. 12–14, 37–39.

⁹ Историјат Поточанске парохије у првој половини XX века у периоду нешто већем од четири деценије (1911–1952) несумњиво је обележио свештеник Милан Милановић. Његов предак Цвијо Милановић био је свештеник ове парохије и један од локалних вођа устанка од 1875. до 1878. године. Два пута за време светских ратова прота је био протеран из свог завичаја и парохије која му је поверена на управљање. У Великом рату интерниран је са групом свештеника у аустроугарски логор у Араду. Власти Независне Државе Хрватске су га заједно са другим свештеницима Епископије бањалучке, протерале на простор окупиране Србије. Указом краља

Љубе Јанковића о свештенику Милану Милановићу су двојаки. С једне стране позитивну оцену Љубо Јанковић је дао личности проте Милана Милановића када је у питању оснивање школе у Поточанима 1912. године. Свештеник и његов брат Бошко Милановић су дали земљиште за изградњу школе у близини храма. За поточанског пароха Јанковић је записао да је саветовао парохијане да шаљу децу у школу. О великом ауторитету свештеника Поточанске парохије говори чињеница да су његови савети уродили плодом, те су деца у поточанску школу долазила из околних више од десетак села. Са друге стране протин политички ангажман у Демократској / Самосталној демократској странци није позитивно оцењен од Јанковића. То је разумљиво, имајући у виду да је Љ. Јанковић био присталица друге политичке опције. У том контексту Јанковић је, као политички опонент, негативно оквалификовао вођу протине политичке странке Светозара Прибићевића, а локалне бираче те странке описао као људе који се нису хтели супроставити ауторитету пароха.

У овом поглављу "Hronike" занимљив је податак о посети првака демократа и министра Прибићевића селу Поточанима.¹⁰ Посебно место у делу Љубе Јанковића код описивања личности представља личност поточанског учитеља Светозара Свете Митровића (1911–2000). Поред кратке опаске да је Митровић био један од бољих учитеља поточанске школе у њеном, до тада, скоро шестдесетогодишњем постојању, Јанковић се посебно обрушио на њега. Разлози за то су више него јасни. Као прво, треба навести чињеницу да су њих двојица још прије 1941. имали лични сукоб, који је проистекао из тога да су као политички противници заступали различите идеолошко-политичке погледе. Сеоске/општинске вође Земљорадника и Радикала, Јанковић и Митровић, након притужбе другог против првог су жандармеријској станици у Хрваћанима завршили пред Среским судом у Прњавору. Судски спор се завршио одбијањем тужбе, али то није био крај њиховим међусобним размирицама. Поред предратног политичког

Александра Карађорђевића прота Милан Милановић је одликован 1925, а исте године, на предлог министра вера Краљевине СХС, одликован је Орденом Светог Саве IV реда. Активно је учествовао у политичком животу Прњаворског среза до 1941. године као локални вођа Демократске а потом Самосталне демократске странке. Поточански парох је био међу првим свештеницима (Јово Давидовић, драговићи парох Ђорђе Радић...) Епископије бањалучке који се вратио у своју парохију 1945. године. *Шематизам православне митрополије и архидијецезе Дабро-Босанске за годину 1882*, уредио Ђорђе Николајевић, протопрезвитер, Сарајево 1882, стр. 31, 128; *Први Шематизам православне српске митрополије Бањалучко-Бихаћке за годину 1901.*, уредио Алекса Јокановић, конзисторијски савјетник, Бањалука 1903. сто година послје – фототипско издање, Бањалука 2001, стр. 182; *Српска православна Епархија бањалучка 1900–2000*; Горан Латиновић, *Српска православна црква у Босанској Крајини (1918–1941)*, Бањалука 2006, стр. 107; *Стазама прошлости до врата будућности (монографија)*, уредник Ранко Прерадовић, Поточани, Бањалука 2012 (= *Монографија школе Поточани*), стр. 30; Боривоје Милошевић, *Српска православна црква и свештенство у Босни и Херцеговини у Првом свјетском рату*, Андрићград – Вишеград 2016, стр. 117; Драган Шућур, *Српска православна црква у Босни и Херцеговини 1945–1958*, Бањалука 2016, стр. 100.

¹⁰ Lj. Janković, *Hronika*, стр. 10, 11, 20–21.

супарништва и личног анимозитета, пресудни за формирање Јанковићевих негативних оцена о Митровићу били су време писања дела почетком седамдесетих година XX века и околности из периода од 1941. до 1945. године. Јанковић је био припадник цивилних органа власти КПЈ, а Митровић један од локалних вођа монархистичког покрета. То су пресудне чињенице због којих је поточански учитељ негативно оквалификован од стране председника предратне општине. Уз то, у току рата Јанковић је хапшен у више наврата од стране монархистичких присталица, а тим саслушањима присуствовао је Светозар Митровић, што је можда помогло да Јанковић сачува живу главу, али не и да ублажи његов анимозитет према Светозару Митровићу.

Субјективни и идеолошки искључиви ставови Љубе Јанковића присутни су и код оцене других учитеља поточанске школе. Негативне оцене дао је белогардејцу Борису Вербицком, али и некадашњем другу у партизанским редовима Новаку Милошевићу само зато што је у послератном периоду одлучио да напусти Југославију и оде на рад у Немачку.

Јанковићева оцена Георга Ламерса је позитивна. Разлози за то су вишеструки. С једне стране, проистичу из тога да је Ламерс спасао Јанковића (не треба заборавити чињеницу да је по мерилима званичне политике НДХ био Србијанац по рођењу) од ликвидације и прогона по проглашењу НДХ. Уз то, Георг Ламерс је спасавао Србе од усташких ликвидација, о чему су сагласни, поред Јанковића, и низ других извора.¹¹ Поред наведених разлога, на формирање оваковог Јанковићевог става је утицала њихова међуратна, краткотрајна, политичка сарадња у оквиру ЈНС. Овај податак Јанковић је прећутао или заборавио да помене у "Hronici", али смо траг о томе пронашли јер је остао забележен на страницама званичног гласила Врбаске бановине. Како су известиле Врбаске новине, под бројем 337 од 20. фебруара 1934. године, одржана је оснивачка скупштина ЈНС у општини Хрваћани. Са тог скупа упућене поздраве бану Светисалву Т. Милосављевићу потписали су руководиоци општинског одбора ЈНС – председник одбора Г. Ламерс и секретар Љ. Јанковић.¹² Ову целину Јанковић је завршио поменувши пет општина и имена њихових председника у Прњаворском срезу (Поточани – Љубо Јанковић, Лишња – Рајко Милеуснић, Штрпци – Симеун Продановић, Ножичко – Филип Роса и Вијачани – Вид Њежић), у којима је на локалним изборима 1936. године победила Удружена опозиција. Претходно је акценат ставио на први скуп СЗ у Хрваћанима, пред трговином Аугуста Деберног, 1938. године, а као главну сметњу ранијем одржавању опозиционог скупа означио радикалског присталицу Данила Бузацића, који је био парох Драговићке парохије од 1917. до 1934. године.¹³

¹¹ Ibidem, стр. 10, 11, 12–14, 17–19, 65, 67, 147–148, 199.

¹² *Vrbaske novine, Službeni list Vrbaske banovine*, год. VI, br. 337 од 20. 02. 1934.

¹³ Љ. Јанковић, *Hronika*, стр. 32, 45–46; Р. Радјуковић, *Моја сјећања и послушања*, стр. 13.

Највећи део Јанковићевог дела посвећен је преиоду од 1941. до 1945. године. У том сегменту "Hronike" уочљиво је неколико нивоа. Један од њих осликава се кроз наведену идеолошку индоктринисаност и лично учешће у догађајима из којих проистичу субјективан и негативан однос према монархистичком покрету. Међутим, прије и изнад тога налази се ауторов опис процеса успостављања власти усташког покрета и Независне Државе Хрватске у Прњаворском котару и Општини Поточани. Исправни су његови наводи о постављању фолксдојчера Георга Ламерса на чело Поточанске општине после проглашења НДХ, као и они по којима је он спасавао Србе од усташког терора. Значајно је Јанковићево позивање на тврдње Украјинца Васиља Семака да је Храм светог великомученика Георгија у Прњавору претворен од стране власти НДХ у шталу, а украјински православни манастир у затвор, те да на то нису реаговале римокатоличка и гркокатоличка црква у Прњавору. Вредно помена је његово навођење Зихове њиве код украјинског православног манастира у Прњавору као места страдања (Срба). Љубо Јанковић наводи неке од најзначајнијих протагониста политике НДХ у околини Прњавора: деветинског жупника и повјереника усташке општине у Хрваћанима Бранка Бандића, Хермана Јанзена, Пава Перића, логорника Ивана Софту, Милана и Ивана Гржинчића, Латифа Ахмића, Анту Лека, Анту Брекала, Митра Пепчека, Јана Лудјака и друге. Аутор је пажњу посветио догађајима у Хрваћанима у новембру и децембру 1941. године. На овом месту је опет уочљив пристрасан поглед на те догађаје. Устанички напад и ослобађање Хрваћана 23. новембра описао је као дело само партизанских снага, иако тада још није дошло до разлаза међу устаницима. Љубо Јанковић је навео имена и презимена дванаест Срба из Хрваћана који су заклани уочи Св. Николе у Драговићима. Јанковићево навођење личности које су помагале Србима у тим тешким тренуцима, поред Гоерга Ламерса, највећим делом се свело на набрајање људи који су били сличних политичких уверења као и он: трговац Смајо Дусић, берберин Мехмед Прокић, Мустафа Одобашић, Салко Ђођић, Никола Чорни.¹⁴

Идеолошка индоктринисаност и више него евидентна пристрасност Љубе Јанковића при описивању догађаја, личности и процеса који се односе на период од 1941. до 1945. године, ипак су оставили могућност да се *ex silentio* приступи одређеној тематици. Јанковић је изнео став да нема села у околини Прњавора за које би се могло рећи да је апсолутно било уз припаднике партизанског покрета. Додао је да се таква тврдња не може изнети ни за "првоборачко село" Вијачане ни за "малу Москву" – Орашје. На основу низа историјских извора може се извести закључак о омеру снага два устаничка покрета у околини Прњавора. Непосредно после разлаза у првим месецима 1942. године па до пред крај те године предност је била на страни монархиста. Партизански покрет је са појавом пролетерских јединица крајем наведене и почетком следе-

¹⁴ Lj. Janković, *Hronika*, стр. 57–58, 60, 65, 165.

ће, 1943. године, успео да заузме одређене позиције које је највећим делом изгубио са повлачењем пролетерских јединица. Монархистичка власт била је поново угрожена појавом већих војних формација КПЈ средином наведене те крајем другог и почетком трећег месеца 1944. године. Паралелизам власти потрајао је извесно време. Партизанска власт значајно је била угрожена већ од јесени 1944. године. Само на основу Јанковићевог описа његових места боравка за време рата може се реконструисати однос снага између монархистичког и партизанског устаничког покрета у Поточанима и околини. У неколико наврата Љубо Јанковић је био приморан да напусти место пребивалишта због доминације монархистичке групе устаника у околини Поточана. Први пут Јанковић се повукао из места пребивалишта у Гаљиповце и Отпочиваљку од маја до децембра 1942. године, тј. до појаве пролетерских јединица. Недуго после повратка био је приморан да се поново повуче. Изгнанство у првим месецима 1943. године он описује као повлачње са пролетерима, по задатку, не наводећи да су на то били приморани. Љубо Јанковић је неколико пута био ухапшен од монархистичких присталица, а прво у мају 1942. године, када су по њега припадници ове монархистичке групе дошли кући и одвели у четнички штаб у Јошавку. Овде се поставља питање околности под којима су монархисти слободно дошли и одвели водећег функционера КПЈ из села. Други пут ухапшен је заједно са Миленом Милосављевић у Шаринцима у току пролећа/лета 1943. године, а потом средином октобра 1945. године, приликом кампање за изборе у новембру те године. Јанковићеви подаци о последњем хапшењу од монархистичке групе у јесен 1945. године потврђују да је неколико месеци после званичног краја рата у околини Прњавора још увек било мањих група наоружаних припадника овог покрета. Ауторови подаци показују да се власт КПЈ у Прњаворском срезу успостављала доста споро, уз отпор и велике губитке. Тако је у јесен 1944. године за само неколико дана КПЈ у околини Прњавора остала без своја два веома важна члана. Два значајана партизанска локална руководиоца су уклоњена у периоду од двадесетак дана. Монархистичке снаге су средином октобра ликвидирале секретара Среског НОО Милоша Игњатића, а почетком новембра секретара Општинског НОО Поточани Јакова Кузмановића. Приликом прве од ових ликвидација Јанковић је успео да избегне смрт. Према његовом сведочанству, он и Игњатић су ишли у Насеобину Хрваћане да одрже политички скуп код цркве.¹⁵

Тематски посматрано, Јанковић је у делу описао део свог животног пута од 1918. до 1946. године, испреплетен са локалном историјом прњаворског краја у истом периоду. Највећи део је посвећен његовој личној историји, поред које су заступљене теме, догађаји, процеси, личности и појаве које је аутор сматрао значајним. Дело је највећим делом писано хронолошким редом, са појединим дигресијама у прошлост. Јанковићев рад представља занимљив извор за

¹⁵ *Ibidem*, стр. 147–148, 163, 166–167, 184, 198, 222–226, 229, 274.

локалну историју Прњавора и околине, првенствено као одраз времена у коме је настао и уз критички приступ. Као главни недостатак дела може се навести идеолошка пристрасност аутора, који је писао на линији званичне политике КПЈ/СКЈ, негативно квалификујући своје политичке противнике. Љубо Јанковић остаје веран и одан Партији чак и након што је два пута искључен из ње. У Јанковићевом фокусу интересовања су КПЈ, њени револуционарни органи и војне формације у прњаворском крају, чиме је читалац ускраћен за свеобухватнији приказ догађаја. Идеолошка индоктринисаност Љубе Јанковића евидентна је приликом описивања борбе за власт између два устаничка покрета. Овај комунистички функционер партизанске војне формације и одборе власти КПЈ представља као једине исправне органе устаничке власти, а политичке противнике (монархисте) квалификује као издајнике и сараднике окупатора. Аутор је још у уводном делу "Hronike" апострофирао свој негативан став о "starој монархо-капиталистичкој држави Југославији". У идеолошки обојеном светлу приказан је низ догађаја. Поред досад наведених, спомињемо још неке. Кроз светло званичне партијске политике описане су околности смрти свештеника кокорске парохије Василија Прерадовића (рођеног у Шаринцима), партизански уласци у Прњавор у јануару и јулу 1943. године и ослобођење овог среског места, формирање XIV СБНОУ бригаде и Пољског батаљона.¹⁶ Поред идеолошке индоктринисаности, значајан недостатак у Јанковићевом делу јесте и проблем са хронологијом. Примери за то су хронолошке омашке које се односе на датуме формирања партизанских сеоских и општинских одбора власти у последњем кварталу 1941. године, као и на датум смрти Вида Њежића. Љубо Јанковић је датуме формирања месних партизанских органа власти померио у време пре устаничког напада и ослобођења Општине Поточани почетком новембра 1941. године. На ове Јанковићеве омашке у његовим сећањима пре појаве "Hronike" указао је још Стево Самарџија.¹⁷ Љубо Јанковић је погрешно датирао смрт Вида Њежића, председника Окружног НОО.¹⁸ Разлози за погрешна датирања су вишеструки: од тога да је протекло извесно време од наведених догађаја до тренутка њиховог записивања од стране Љубе Јанковића, преко недовољног образовног нивоа до евентуалних намера да у послератном доказивању представи себе у што бољем светлу и докаже да је формирао партизанске органе власти пре многих. Поред тога, наводећи убиство 12 становника из Хрваћана у Друговићима уочи Св. Николе 1941. године, Јанковић износи податак да је том приликом ухапшен и Бојин Давидовић из Хрваћана, али да је успео да се спаси, не наводећи на који начин. Према сачуваној породичној традицији, Давидовић

¹⁶ Ibidem, стр. 58, 182, 200, 201, 202, 248.

¹⁷ *Средња Босна у НОБ, од формирања крајишког НОП одреда до краја 1941. (новембар–децембар 1941. године)*, сјећања, чланци и документи, књига трећа, Бањалука 1981. стр. 523–529.

¹⁸ Према Јанковићу, Њежић је погинуо 16. новембра 1944. године. То је око четири месеца раније од званичног датума погибије. Архива ОО СУБНОР-а Прњавор; Lj. Janković, *Hronika*, стр. 289.

се спасао побегавши са места ликвидације, али на локалитету Вјешала у Насеобини Хрваћани. Тај покушај ликвидације одвојен је просторно и временски од покоља дванаест Срба у Друговићима уочи Св. Николе. Остаје отворено питање да ли је до спајања тих догађаја и личности дошло због ауторове необавештености, временске дистанце од времена догађаја до момента писања дела или нечег трећег. Аутор је донео неке податке чију веродостојност нисмо били у могућности да проверимо у другим изворима. Кад је писао о доласку пролетерских јединица, Љубо Јанковић је навео имена војних свештеника у тим јединицама: Блажо Марковић, Видак Дакић и Благота Ђуровић. Ови Јанковићеви наводи свакако представљају занимљиве информације у контексту присуства верских представника у партизанским јединицама са циљем лакшег придобијања локалног становништва за устанички покрет на челу са КПЈ. Наведена појава није била карактеристична само за околину Прњавора.¹⁹ С обзиром на то да је Јанковић дело закључио са 1946. годином, нисмо у потпуности обавештени о процесу преузимања власти од стране КПЈ у Поточанима и околини те у Прњавору. Међутим, на основу појединих навода Љубе Јанковића ипак се могу извући одређени закључци. Тај процес на локалном нивоу почивао је на неколико основа. Поред горенаведених, једна од првих мера по поразу непријатељских јединица било је уклањање политички неподобних особа. Љубо Јанковић наводи закључак средског органа партизанских власти у Прњавору да се они локални политички представници који нису у потпуности привржени КПЈ "zamjene novim ljudima odanim revoluciji". Уз то, бенефитима нових власти користили су се њој одани. Средине које су важиле као присталице монархиста биле су ускраћене или оштећене по разним основама. То чак непосредно потврђује и сам Јанковић, неопрезно то констатујући при опису "поделе соли" односно куповине по нижим ценама, наводећи да је прва од таквих подела вршена "više politički prema učešću ljudi u NOV-u". Са друге стране, највећи део терета падао је на леђа оних који су од нових власти оцењени као неподобни. Тако је за време откупа у једном временском периоду од укупно 66.300 кг прикупљених на територији девет МНО више од половине (40.000 кг) прикупљено на територији Хрваћана и Друговића. Сликвит је Јанковићев опис избора за народног посланика. Поред њега, као кандидата Народног фронта, противкандидат је био свештеник Ђорђе Врањешевић, отац народног хероја Раде Врањешевић. Љубо Јанковић

¹⁹ Прота Ратко Радујковић забележио је да је у јесен 1942. године у Друговићима боравио свештеник Светозар Поповић, школски друг интернираног драговићког пароха Ђорђа Радића. Поред наведеног свештеника, који је био у четничким јединицама, прота Ратко је поменуо да су на том простору за време рата боравили и други војни свештеници у склопу четничких и партизанских јединица које су прошле кроз ту локалну средину. Ibidem, стр. 104, 180; Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања*; Р. Радујковић, *Моја сјећања и послушања*, стр. 14.

отворено признаје да не би победио проту Врањешевића да није имао апсолутну подршку свих партијских органа и структура власти.²⁰

Закључак

Локална историја Општине/села Поточани и тог дела Прњаворског котара/среза у првој половини XX века значајно је обогачена захваљујући делатности неколико значајних личности. Поред проте Милана Милановића и учитеља Светозара Митровића, и Љубо Јанковић је обележио историју овог села/општине Прњаворског среза у првој половини XX века. Дело Љубе Јанковића представља интерпретацију прошлости Поточана и околине Прњавора прве половине XX века у духу времена у коме је настало. Локална прошлост је приказана са становишта званичне државне и партијске политике. Такво представљање локалне историје пружа више података о времену настанка дела него о временским оквирима постављеним у наслову рада. Наведене најзначајније јавне личности Поточана из прве половине XX века оставиле су значајан траг у прошлости Прњаворског котара и среза. Њихове биографије и анализа њихових дела би се могле допунити додатним истраживањима, чиме би се шира јавност, поред штампања њихових заоставштина са научним апаратом, упознала са њиховим ликом и делом, као и са прошлошћу овог дела некадашњег регионалног центра са седиштем у Прњавору. Овај рад представља само почетак прве степенице у том подухвату. Проучавање историје Прњаворског котара/среза, а посебно општина Хрваћани и Поточани у првој половини прошлог века, није могуће без упознавања са личностима и коришћењем дела посматраних у наслову овог рада. У том контексту треба додати да би наведене личности и њихова дела сигурно нашли места у концепту неког будућег локалног архива и музеја у Прњавору.

Извори и литература:

Извори:

Необјављени извори:

- Јанковић, (Sretena) Љубо, *Хроника живота и борбе народа среза прњаворског у времену од јесени 1918. до краја 1946. године*, Потоčани 1973

²⁰ Lj. Јанковић, *Хроника*, стр. 249, 254–255, 263, 277.

Објављени извори:

- *Први Шематизам православне српске митрополије Бањалучко-Бихаће за годину 1901.*, уредио Алекса Јокановић, конзисторијски савјетник, Бањалука 1903. сто година послје – фототипско издање, Бањалука 2001.
- *Средња Босна у НОБ, од формирања крајшког НОП одреда до краја 1941. (новембар-децембар 1941. године) сјећања, чланци и документи*, књига трећа, Бањалука 1981.
- *Шематизам православне митрополије и архидијецезе Дабро-Босанке за годину 1882*, уредио Ђорђе Николајевић, протопрезвитер, Сарајево 1882.

Штампа:

- *Врбаске новине, Службени лист Врбаске бановине*, год. IV бр. 48 од 20. новембра 1932. године; бр. 58. од 7. децембра 1932. године; год. VI, бр. 337 од 20.02.1934.
- *Katolički list* бр. 22 4. липња 1925; *Ibidem* бр. 23 11. липња; *Ibidem*, 24, 18. липња; 26, 2. српња; 27, 9. српња;

Литература:

- Латинковић, Горан, *Српска православна црква у Босанској Крајини (1918–1941)*, Бањалука 2006.
- Милошевић, Боривоје, *Српска православна црква и свештенство у Босни и Херцеговини у Првом свјетском рату*, Андрићград – Вишеград 2016.
- Радужковић, Ратко, протојереј-ставрофор, архијерејски намјесник бањалучки, *Моја сјећања и послушања*, Бањалука 2017.
- *Стазама прошлости до врата будућности (монографија школе Поточани)*, уредник Ранко Прерадовић, Поточани, Бањалука 2012.
- Шућур, Драган, *Враћање у православну вјеру малоруских колониста у прњаворском срезу између два свјетска рата*, ГУАРРС, година III, број 3, Бањалука 2011, стр. 149–169.
- Шућур Драган, *Вјерски покрети у Босни и Хрцеговини између два свјетска рата*, ГУАРРС, година VI, број 6, Бањалука 2014, стр. 283–289.
- Шућур, Драган *Извјештај свештеника Петра Рађеновића о стању у мисионарским парохијама малоруских колониста у прњаворском срезу*, Гласник удружења архивских радника Републике Српске, година V, број 5, Бањалука 2013, стр 453–466.

ОСТОЈА РАИЛИЋ, *Извор за локалну историју околине Прњавора – "Хроника" Љубе...*

Шућур, Драган, *Српска православна црква у Босни и Херцеговини 1945–1958*,
Бањалука 2016.